

розвиток, б) розвивається, с) підсумовує і завершує певну музичну думку. Завершальною кодою тут є п'ятий стишок, який у свою чергу є синтезом першого та третього зворотів:

Загальний мелодичний аналіз стишків *Предначинательного псалма* дозволяє зобразити наступну схему:

- b** – вихідний тон;
- a** – розвитковий тон;
- c** – заключний тон.

Особливе літургійне призначення 103 псалма, його висока поетика та богословський сенс підкреслюються досконалою музичною формою, про що переконливо свідчать нотолінійні записи українських ірмолоїв. Досконалість цієї форми досягається у чіткому структуруванні мелодичного матеріалу, чіткою метричною організацією. П'ять каденційних побудов щоразу по-іншому виявляють мелодико-інтонаційну варіантність, що створює єдність у різноманітті. Таке поєднання також підтримується глибоким символічним змістом 103 псалма, спрямованим на відображення повноти краси витвору Божого та разом із стрункою музичною формою творить цілісну смислову композицію. Саме в такому поєднанні слова і музики досягається найвищий рівень гармонії, що яскраво демонструють українські нотолінійні ірмологіони.

1. Дольницький І. Типик української католицької церкви / І. Дольницький. – Рим, 1992. – 478 с.
2. Никольський К. Пособие к изучению устава богослужения православной церкви / К. Никольський. – Киев, 2005. – 567 с.
3. Скабалланович М. Толковый типикон / М. Скабалланович. Вып. 2. – Київ, 1913. – 779 с.
4. Успенский Н. Православная Вечерня. Историко-литургический очерк / Н. Успенский. – Москва, 2004. – 431 с.
5. Ясіновський Ю. Виправлення, уточнення і доповнення до каталогу нотолінійних ірмолоїв Ю. Ясіновський. // Каллофонія, ч. 2. – Львів, 2004. – С. 157–193.

В статтє исследується музикальна поетика 103 псалма на примєре ірмолойного репертуара. Композиційна структура песнопєния демонструє отчетливу логіку музикального изложєния.

Ключевые слова: псалом, сакральная монодия, песнопение.

The musical poetics of psalm 103 on the base of Heirmologion's repertoire is studied in the paper. The structure of the chants demonstrates the expressive logic of musical presentation.

Key words: psalm, sacred monody, chants.

УДК 784.4 (477.86)

Ольга Фабрика-Процька

РЕКРУТСЬКІ ТА ВОЯЦЬКІ НАРОДНІ ПІСНІ ЗАКАРПАТСЬКИХ ЛЕМКІВ

У статті розглядається історіографія збору рекрутських та військових народних пісень закарпатських лемків протягом кінця ХІХ-ХХ ст., а також загальна характеристика цього жанру лемківського фольклору. Визначено основні тематично-стильові групи творів.

Ключові слова: закарпатські лемки, фольклор, рекрутські і військові пісні.

© Фабрика-Процька О., 2014.

Закарпатські лемки, які споконвічно проживають переважно на Перечинщині та Великоберезнянщині взовж річок Тур'ї та Ужа, як відомо, відрізняються своєрідністю побуту, культурою і мовою. Ця своєрідність зумовлена їх традиційним укладом життя, природними умовами, взаємовпливом з угорцями, словаками, українцями, що проживають на Закарпатті.

Серед великого багатства лемківських народних піснених творів чимало співанок про рекрутчину і вояцьку службу. Вони знані до сьогодні багатьом людям, особливо старшого та похилого віку.

Рекрутські і вояцькі народні пісні Закарпаття здавна привертали увагу збирачів фольклору, письменників, композиторів і виконавців. Тривалою є історія їх збирання, класифікації та опублікування. **Метою** статті виступає історіографічний аналіз цього оригінального фольклорного жанру

У фольклорних збірниках XIX, а згодом і початку XX ст. П. Чубинського (1874, 1877), Я. Головацького (1878), Г.А. де Воллана (1885), А. Дешка (1867), О. Маковея (1890), І. Колесси (1901), Ф. Колесси (1929) знаходимо не одну сотню українських народних рекрутських і солдатських пісень, серед яких і вояцькі співанки лемків Карпатського регіону. Друкувались ці твори і в таких збірниках середини і другої половини XX ст., як «Народні пісні Подкарпатських русинів» (1944) П. Милославського, Д. Задора, Ю. Костя, «Співаночки мої» (1956) Ф. Лазорика, «Закарпатські народні пісні» (1959) і «Закарпатські пісні і коломийки» (1965) М. Кречка, «Українські народні пісні Пряшівського краю» (1958) Ю. Костюка, «Українські народні пісні Східної Словаччини» (1963) Ю. Цимбори, «Лемківські співанки» М. Соболевського, «З глибини віків» (1967) М. Мушинки, «Украинские песни Закарпатья» (1968) В. Гшовського тощо.

Найповніше зібрання «Рекрутські та солдатські пісні» (620 с.) з урахуванням їх територіального та часового побутування на всіх землях було здійснене в Києві 1974 р. видавництвом «Наукова думка» Української академії наук (упорядники А.А. Іоаніді, О.А. Правдюк) [2]. Слід зазначити, що у науковому виданні вміщені й співанки з Турянської та Ужанської Лемківщини Закарпаття, а також імена та прізвища носіїв пісень.

У 60-х рр. XX ст. дослідником Юрієм Туряницею під час фольклорних експедицій було записано кілька десятків вояцьких та рекрутських народних співанок у селах Волосянка, Ужок, Жорнава, Ставне, Велика Стужиця, Мирча Великоберезнянського району Закарпаття. [2]

Велика роль у збиранні народних пісень на Закарпатті належить письменникам, зокрема Ф. Потушняку, О. Маркушу, М. Божук, Ю. Чорі, В. Діяничу та ряду інших.

До рекрутських, вояцьких та солдатських пісень, що багаті темами, мотивами, художніми образами й своєрідними художньо-естетичними засобами зверталися такі відомі вчені і дослідники фольклору, як М. Драгоманов, І. Франко, А. Кінько, В. Скрипка, О. Хмільєвська, О. Правдюк та ін. У своїх працях «Народні пісні з Галицької Лемківщини», «Народні пісні з Підкарпатської Русі», «Народні пісні з південного Підкарпаття» Філарет Колесса визначив своєрідність лемківського словесно-музичного діалекту, спорідненого із загальноукраїнською народнопісенною творчістю.

Розглядав і високо оцінював пісні про рекрутчину, вояччину та солдатчину М. Драгоманов. Він зазначав, що «пісні про вояцьку службу» є творами великої історико-пізнавальної й художньої значимості. Учений наголосив, що в цих піснях «ясно змальовано велике горе мирного хлібороба, сім'янина, громадянина і його родини... І в них же «видно невсипуше противенство проти солдатчини» [1, с. 90], бо «солдатство — то панщина, та тільки ще далеко до родини» [1, с. 92]. Тому «в піснях українських все солдатське — гидке і страшне» [1, с. 93]. Водночас М. Драгоманов підсумовує, що пісень, котрі зображають рекрутчину і солдатчину, у нас створено вже багато, і вони «дуже подібні по всій Україні» [1, с. 9].

Слово рекрут поширене не лише в українських народних піснях і переказах, а й фольклорних творах багатьох європейських народів – словаків, чехів, угорців, румун, англічан, німців, французів. До слов'ян воно потрапило з французької мови – «*rekruter*», означає збільшувати, набирати, вербувати.

В лемківських піснях із Закарпаття вживаними є лише слова вояк, вояцтво, військо – це ті, що воюють, б'ються з ворогами на полі битви, це бійці. Рекрутські і вояцькі співанки Закарпатських лемків мають свою мовно-регіональну специфіку, свої музичні і зображальні словесні засоби. В них прослідковується чеська, словацька, угорська і польська народна пісенність. Та завдяки поетичній основі ці твори споріднені з піснями інших регіонів України.

За визначенням дослідника Ю. Туряниці у рекрутських народних піснях чітко окреслені три основні тематично-стильові групи творів. Найчастіше зображено основні форми рекрутування бідняків, яке в Австрії й на території Лемківщини тривало 150 років, а в Росії – 200 років. Здійснювалось воно завдяки насильницькому вилловлюванню людей і жеребкуванням. Згодом, після запровадження т.зв. загальної військової повинності – шляхом офіційного призову до війська – картуванням [1, с. 9]. Ось деякі зразки лемківських співанок:

*Труба трубить, бубен дубнить, — рекрутув вербують.
Ой як красні наші хлопці уже маширують.
Ідуть хлопці за воякув, та й говорять з нами,
Не видно там багатого, самі сирохмани..*

(Запис здійснено у 2001 р. від Анни Заяць (1921 р.н.), у селищі Мирча Великоберезнянського району Закарпатської обл.)

*Вербують гусарі попод зелений гай,
И я ся звербуєм моєї милуй на жаль... [3]*

*Як ми прийшла картка наруковать,
Дав я собі банду вишіковать:
Музиканти мої, заграйте ми чардаш.
Першого октовбра мам руковать....*

(Запис здійснив дослідник Ю.Туряниця у 1963 р. у с. Тур'я-Ремети Перечинського району Закарпатської обл. від Федора Скубенича).

Як і в українських народних піснях, у лемківській народній ліриці поширена тема проводів у рекрути, прощання з матір'ю, сім'ю, рідним краєм. Емоційна гама цих пісень модулюється від відчуття безпросвітної туги до гнівних проривів протесту.

Одне з важливих місць у співанках посідає мотив соціального протесту проти рекрутчини як великого зла, як трагедію в сім'ї бідняка. Протест проти несправедливості і свавілля сильних, які дбають лише про себе, принижуючи людську гідність.

Пісні жовнірські є досить численною групою. Вони творилися переважно під час Першої світової війни. Боязнь перед важкою воячиною і смертельною війною іноді штовхала матерів на жорстокі і відчайдушні вчинки. У фольклорних творах зустрічаються історії, коли новонародженій дитині – синові випікали «розпаленим дротом око», щоб він, як виросте, «не придався до війська» тощо.

Пісні передають і душевну скорботу рекрута. В розпачі він кляне рідну матір за те, що вона не дала йому щастя-долі. Цей протест має антивоєнну спрямованість.

*Воліла бись мя, моя стара мати, маленьким втопити,
Неж я маю, такий молоденький, цісареві служити...*

З великим сумом і тугою в них розповідалося про примусове служіння українського селянина в цісарській армії, марно проліті за чужі інтереси сльози та кров – «Кому, матусь, кому»:

*Не будеш ти, матусь, не будеш ти знала,
Де ся моя кровця буде розливала. (2)
Не плач, мила, не плач, плач ти не pomoже,
Хоч би-с душу дала, з войска не виможеш... (2) [5, с.317]*

Своїм змістом вони протестують проти соціального зла, стверджують мудру народну філософію («Поле, поле, поле широке»):

*Поле, поле широке,
Хто ж буде поле орав,
Як я буду масітував?...
Поле, поле, поле широке!... [5, с.316]*

Отже, у великій народнопісенній спадщині лемків, усього українського народу, важливе місце посідають рекрутські і вояцькі співанки. Це високохудожні словесно-музичні твори зі своєю поетично-неповторною рисою, своєю ладовою системою і ритмікою. Важливу ідейно-естетичну вагу бере на себе народна символіка (рослинний та тваринний світ, предмети селянського побуту). У солдатській ліриці поширеною є військова і географічна символіка, а також символіка води й атмосферних явищ. Отруєна вода, похилена верба над водою, колючки – символи провісника лиха. Гірка ягода – тяжка вояцька доля, похилений до землі явір – символ вояцької трагедії. Сонце, що вкривається туманом – символом кровопролитної битви із димовою гарматною завісою, сонце, що запливає кров'ю, – то вісник поранення вояка на війні. Світле сонце – його щастя. Ворон – вісник смерті вояка, голуб, журавка, зозуля – вісники невимовної туги за коханою, за рідним краєм та ін.

Ці пісні несуть цінний мистецько-художній набуток і лемків і усього українського народу. Вони – відгомін загальнолюдських моральних духовних принципів, боротьби за правду, волю і злагоду, за братерство між людьми і народами.

З необрядового репертуару зникають пісні, що були породжені минулими болючими явищами суспільного і родинного життя: заробітчанством, наймитством, еміграцією, рекручиною, вимушеним нерівним шлюбом та ін. Натомість створюються або приходять з позарегіонального, особливо загальноукраїнського, репертуару нові пісні, у чому, власне, і проявляється своєрідний пісенний симбіоз, синтез та новаторчість.

1. Драгоманов М. Нові українські пісні про громадські справи (1764–1880) / М. Драгоманов // — Женева : Печатня «Работника», «Громади», 1881. – 132 с.
2. Рекрутські і солдатські пісні / Упор. А. А. Іоаніді, О. А. Правдюк. – Київ : «Наукова думка», 1974. – 620 с.
3. Туряниця Ю. Рекрутські і вояцькі народні співаночки Закарпатських лемків / Ю. Туряниця // Матеріали II міжнародної наукової конференції «Актуальні проблеми етнічного відродження Лемківщини: родовід лемків, їхнє минуле, сучасне і майбутнє (до 100-річчя від народження Юліана Тарновича) 15–16 листопада 2003. – Львів : «Євросвіт», 2003. – С. 32–40.
4. Kolberg O. Sanockie-Krosnienskie / O. Kolberg – Wrocław-Poznan, 1961. – 552 s.

В статтє рассматривается историография сбора рекрутских и воинских народных песен закарпатских лемков на протяжении конца XIX-XX вв., а также общая характеристика этого жанра лемковского фольклора. Определено основные тематически стилиевые группы произведений.

Ключевые слова: закарпатские лемки, фольклор, рекрутские и воинские песни.

This article describes the ways of collecting recruiting and military songs of Transcarpathian Lemkos in the XIX-XX centuries. You will read about the main thematically stylish groups of these songs.

Key words: Transcarpathian Lemkos, folklore, recruiting and military songs.

УДК 784.1 : 784.5

Ярослава Бардашевська

ПОЕЗІЯ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА В ХОРОВІЙ ТВОРЧОСТІ УКРАЇНСЬКИХ КОМПОЗИТОРІВ ОСТАННЬОЇ ТРЕТИНИ ХХ – ПЕРШОМУ ДЕСЯТИЛІТТІ ХХІ СТ.

Творчість Т. Шевченка від останньої третини XIX ст. і до сьогодні є одним з важливих поетично-образних джерел української вокально-хорової музики. З нею значною мірою пов'язане як хорове мистецтво, що можна характеризувати як глибоко традиційне і в якому втілюються поширені в певний час моделі музичного мислення, так і творчість, в якій відбувається інтенсивний пошук оригінальних форм висловлення та нових формотворчих і драматургічних ідей.

Ключові слова: творчість Т.Г.Шевченка, національне мислення, поетична основа музики, творча стилістика, інтерпретація поетичних текстів, хорова Шевченкіана.

Звернення до поезій Кобзаря виявляло громадсько-патріотичні позиції композиторів, не зважаючи, чи обраний вірш належав до народно-побутових замальовок, пейзажної лірики, трагедійно-драматичних сцен чи героїко-історичних роздумів. Такі твори є предметом активного зацікавлення музикознавців насамперед з точки зору дослідження особливостей відтворення ментальних чинників адекватними мисленню й мові Т. Шевченка стилістичними засобами.

©Бардашевська Я., 2014.